

Вікторія Радченко,
голов. бібліограф НБУВ
Віталіна Шкаріна,
мол. наук. співроб. НБУВ

МЕТАБІБЛІОГРАФІЯ З ПРОБЛЕМ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Недостатня забезпеченість галузевих бібліографій другого ступеня ретроспективними інформаційними виданнями робить особливо важливою появу кожного такого видання для науковців, адже дає можливість максимально окреслити коло джерел бібліографічної інформації для її ефективного пошуку та використання.

Мета даної публікації – розкрити структуру й зміст анотованого каталогу «**Держава і право. Бібліографічні посібники : анот. кат. / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; уклад.: В. Ю. Радченко, В. А. Шкаріна ; наук. ред. і авт. передм. Т. В. Добко. – К., 2010. – 292 с.**» та окремо спинитися на деяких представлених у ньому бібліографічних посібниках.

Анотований каталог «Держава і право. Бібліографічні посібники» є науково-бібліографічним виданням, у якому представлено різноманітні за жанром галузеві та тематичні бібліографічні джерела з питань держави і права, видані українською та російською мовами, які зберігаються в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (НБУВ). Враховано бібліографічні посібники, які вийшли окремим виданням або окремим додатком. Включено декілька праць, значну частину яких становить бібліографія. До каталогу не включено універсальні, персональні та рекомендаційні бібліографічні посібники, електронні джерела. Описані джерела мають широку ретроспекцію: з 1831 по 2007 рр.

Основою для створення такого друкованого видання слугували записи електронного каталогу відділу довідково-бібліографічного обслуговування (ЕК ВДБО), створеного за допомогою інтегрованої бібліотечно-інформаційної системи «ИРБИС-64». Відмінність ЕК ВДБО від загальнобібліотечного ЕК полягає в поглибленому розкритті включених документів за рахунок часткового або повного вводу змісту (рос. «оглавления») видання, ненормованих ключових слів, персоналій. За рахунок цього наш бібліографічний посібник є виданням більш інформативним, ніж традиційний анотований каталог. Записи містять бібліографічний опис видання, анотацію українською мовою та зміст

чи фрагмент змісту мовою оригіналу, шифри зберігання документів у фонді відділу довідково-бібліографічного обслуговування та у відділі наукової організації основного фонду. Анотації вміщують відомості про наповнення й структуру видання, хронологічний обсяг включених матеріалів, елементи довідково-допоміжного апарату тощо. Укладачі намагалися диференційовано підійти до відображення бібліографічних джерел залежно від їх тематики, структури та обсягу, а також інформативності бібліографічного опису.

Основна частина видання складається з восьми розділів: **I. Загальні питання держави і права; II. Держава і право в Україні і в Росії до 1917 р.; III. Радянська держава і право. Українське правознавство у межах та поза межами СРСР; IV. Держава і право незалежної України; V. Держава і право зарубіжних країн; VI. Міжнародне право; VII. Порівняльне правознавство; VIII. Показчики змісту періодичних видань.** Залежно від обсягу документів у деяких розділах виділено підрозділи. Довідково-допоміжний апарат видання складає **Іменний показчик**, у якому відображені автори, укладачі, редактори, персоналії.

Розділ **«Загальні питання держави і права»** відображає посібники з загальних та теоретичних питань держави і права або ті, що охоплюють усі чи багато галузей юридичної науки. У цьому розділі представлено ґрунтовну бібліографію другого ступеня **«Юридическая литература : анот. указ. отеч. библиогр. пособий, изд. в 1831–1970 гг. / Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина ; сост. Т. Е. Ксензова ; ред. И. Ю. Багрова. – М. : Книга, 1972. – 144 с. – Указ.: с. 124–135»**. Створюючи аналогічний продукт, ми повністю звірили цей показчик бібліографічних посібників з фондами НБУВ. Він відображає джерела з ретроспекцією 140 років і містить 557 описів бібліографічних посібників з різних галузей та проблем права. У ньому відображені показчики літератури російською мовою, опубліковані окремими виданнями, вміщені в періодичних та продовжуваних виданнях, прикнижкові та пристатейні списки літератури, бібліографічна періодика. Враховані також рецензії на показчики юридичної літератури. Бібліографічні матеріали, вміщені в цьому показчику, відображають інформацію з правових питань переважно СРСР та РРФСР. Українські джерела подано в контексті розвитку радянської держави та права.

Три наступні розділи (II–IV) відображають розвиток держави і права у відповідні періоди історії. У розділі **«Держава і право в Україні і в Росії до 1917 р.»** відображено бібліографічні джерела, які висвітлюють право України та Росії як складових держави і права Російської імперії. Серед бібліографічних посібників, представлених у цьому роз-

ділі, особливої уваги заслуговує **«Систематический указатель русской литературы по гражданскому праву / ред. комис. по сост. граждан. уложения ; сост. А. Ф. Поворинский. – СПб. : Гос. тип., 1886. – XVI, 392 с.»** та його друге видання (2-е изд., перераб. и доп. – СПб. : Гос. тип., 1904. – XXI, 896 с. – Указ.: с. 799–896). Він цікавий не тільки з історичної, а й з практичної точки зору, оскільки більшість проблем, які порушувалися в тодішній російській літературі, не втратили своєї актуальності і в сучасному правовому просторі. Показчик побудований згідно з дореволюційною системою права. Друге видання вміщує 16 624 (на 10 387 позицій більш за перше) бібліографічних описів джерел практично за всіма напрямками сучасної цивілістики. У ньому відображено не тільки книги та брошури з рецензіями й відгуками на них, а й журнальні та газетні статті з цивільного права, надруковані з початку XVIII ст. до 1 липня 1903 р. Є два допоміжні показчики – Алфавітний показчик прізвищ авторів, перекладачів і рецензентів та Предметний показчик. Книга корисна для юристів, наукових працівників, студентів, аспірантів та викладачів юридичних вищих навчальних закладів, усіх, кого цікавить становлення та розвиток цивільного права.

Цінним виданням для науковців у цьому розділі є також показчик удвох томах того ж укладача: **«Систематический указатель русской литературы по судоустройству и судопроизводству, гражданскому и уголовному / сост. А. Ф. Поворинский. – [Т. 1]. – СПб. : Тип. Правительствующего сената, 1896. – XXV, 834 с. – Указ.: с. 719–834 ; Т. 2: (1896–1904 гг.). – Изд. посмерт. – СПб. : Сенат. тип., 1905. – XIV, 495 с. – Указ.: с. 457–494»**. Він вміщує описи книг та брошур з рецензіями й відгуками на них, а також журнальні та газетні статті із судоустрою та цивільного й кримінального судочинства з початку XIX ст. до вересня 1904 р.

У розділі **«Радянська держава і право. Українське правознавство у межах та поза межами СРСР»** джерела з бібліографії радянського права подано за галузями права у відповідних підрозділах. Джерела з українського права цього періоду зібрано в підрозділі **«Українське право і правознавство»**.

Наповнення розділу **«Радянська держава і право»** свідчить про значну увагу, яка приділялась у СРСР ретроспективним бібліографічним показникам з різних галузей права. Серед ретроспективних показників, описаних у підрозділі **«Державне право. Державне будівництво»**, слід відмітити ґрунтовну бібліографію **«Советское государственное право : библиография, 1917–1957 / АН СССР, Ин-т права им. А. Я. Вышинского ; сост.: К. Я. Драгомирецкая [и др.] ; под**

ред. В. Ф. Котока. – М. : Госюриздат, 1958. – 775 с. – Алф. указ.: с. 752–767». Матеріал у покажчику згруповано за тематичними розділами, що відповідають главам Конституції СРСР 1936 р. Спеціальна література з радянського державного права (монографії, підручники, навчальні посібники, брошури, статті з наукових збірників, журнальні публікації) включена з максимальною повнотою. Відображено також захищені в цей період кандидатські та докторські дисертації, а також їх автореферати. Не враховано брошури, призначені для популяризації знань з окремих правових питань (за деяким винятком), статті з популярних журналів, а також публікації не російською мовою.

Його продовженням є видання «Советское государственное (конституционное) право: библиография, 1957–1970 / Ин-т государства и права АН СССР, Иркут. гос. ун-т им. А. А. Жданова ; сост.: А. В. Андреева [и др.] ; под общ. ред. В. Ф. Котока. – М. : Иркутск, 1972. – 557 с. – Указ.: с. 524–554». До структури даного покажчика внесено суттєві зміни та доповнення. У розділах матеріал розміщено за тематичними рубриками. У випадках, коли назва не достатньо повно розкриває зміст праці, опис супроводжується стислою анотацією. Включено рецензії на бібліографічні джерела.

У підрозділі «Цивільне право» одним з посібників, який з великою ретроспекцією відображає джерела даної тематики, є покажчик «Советское гражданское право. Советское семейное право : библиография, 1917–1960 / сост.: К. Я. Драгомирецкая [и др.] ; под ред. И. В. Павлова, Г. М. Свердлова. – М. : Госюриздат, 1962. – 664 с. – Указ.: с. 632–659». У ньому описано законодавчі матеріали, монографії, наукові статті з періодичних видань та збірників, матеріали судової та арбітражної практики а також дисертації, рецензії російською та іншими мовами народів СРСР. Джерела, включені до покажчика, частково анотовані.

У підрозділі «Кримінальне право. Кримінологія. Виправно-трудове право» велике хронологічне охоплення бібліографічних джерел з криміналістики мають покажчики: «Советское уголовное право: библиография, 1917–1960 / сост.: Ф. М. Аскназий, Н. В. Маршалова ; отв. ред. И. И. Солодкин. – М. : Госюриздат, 1961. – 323 с. – Указ.: с. 300–321», «Советское уголовное право: библиогр. справ. (1961–1980 гг.) / сост. А. С. Горелик. – М. : Юрид. лит., 1983. – 416 с.», «Советское уголовное право: библиогр. справ. (1981–1985 гг.) / сост. А. С. Горелик. – Красноярск : Изд-во Краснояр. ун-та, 1987. – 183 с.», які й нині зберігають своє інформаційне значення. У них зафіксовано також чимало літератури, виданої в Україні.

Розділ «**Держава і право незалежної України**» відображає літературу з різних галузей і проблем українського права після 1991 р. Окремими підрозділами виділено бібліографічно забезпечені галузі права. Насамперед варто спинитися на започаткованому Академією правових наук України (нині – Національна академія правових наук України) виданні «**Перелік тем дисертаційних досліджень з проблем держави і права / Акад. прав. наук України. – Х. : Право**». До анотованого каталогу включено 12 його випусків, які були видані в 1995–2009 рр. За цей період видання дещо змінювало назву, тому відображене в каталозі у декількох бібліографічних записах, пов'язаних між собою посиланнями. Інформацію про дисертаційні дослідження, наведені в Переліку, розміщено відповідно до номенклатури спеціальностей «Юридичні науки», спочатку докторські, а потім кандидатські дисертації. Наведено теми дисертації, її виконавця, час затвердження теми відповідною вченою радою, правову дисципліну та наукову установу, у якій виконується дисертація. Виділено теми, до яких були висловлені зауваження відділеннями НАПрН України. Метою видання є поширення інформації серед наукової громадськості щодо основних напрямів дисертаційних досліджень, які виконуються в Україні.

Осягнути багатовікові традиції українського права як частини української історії дає можливість анотований бібліографічний посібник, присвячений 10-й річниці незалежності України «**Українське правознавство в Україні, країнах Європи та Америки : матеріали до бібліогр. XIX–XX ст. / Наук. т-во ім. Шевченка у Львові. Ком. бібліогр. і книгозн. ; уклад. і авт. передм. М. Петрів ; бібліогр. ред.: Л. Ільницька, О. Купчинський. – Л., 2001. – 259 с. – (Науково-довідкове видання. Сер. I. Бібліографія; Т. 7).** – Показч.: с. 246–254». У ньому відображено дослідження, проведені у Львівському університеті, Українському таємному університеті у Львові, Українському вільному університеті в Празі та Мюнхені, Українському науковому інституті у Варшаві та Берліні, НТШ, Українській вільній академії наук у Німеччині і США та інших наукових установах. Включені також роботи правників, які не належали до будь-яких інституцій, а вели приватну професійну діяльність. Відображено й праці українських правників з Радянської України, які було надруковано у виданнях ВУАН. У першій частині бібліографії подано праці юристів XIX–XX ст., опубліковані як окремими виданнями, так і в збірниках, журналах, українських професійних правничих часописах. Друга частина вміщує показчики змісту правничих часописів, а саме: Бюлетень Союзу українських адвокатів у Львові, Збірник

правничої комісії при історично-філософській секції НТШ, Часопись правнича, Часопись правнича і економічна, Правничий вісник, Життя і право, Правничі поради. Представлено праці, опубліковані українською, німецькою, іспанською, французькою, польською, чеською, сербською, англійською та російською мовами.

Певну частку бібліографічних посібників з юридичних питань становлять покажчики праць співробітників профільних науково-дослідних установ та навчальних закладів: **«Систематичний покажчик праць Інституту держави і права АН УРСР : 1970–1974 рр. Вип. 2 / АН УРСР, Ін-т держави і права ; упоряд. : Г. О. Оскома, Л. В. Гальчевська, В. О. Хорькова ; відп. ред. З. К. Симорот. – К., 1975. – 101 с.»**, **«Наукова діяльність Інституту вивчення проблем злочинності Академії правових наук України: довідник (1995–2005) / Акад. правових наук України, Ін-т вивч. пробл. злочинності ; за ред. В. І. Борисова, О. Г. Кальмана. – Х. : Гімназія, 2005. – 159 с.»**, **«Наукові здобутки Хмельницького університету управління та права (1992–2007 роки) / Хмельниц. обл. рада, Хмельниц. ун-т упр. та права ; уклад.: В. М. Олуйко, Р. І. Кондратьєв, Р. Р. Стефанчук ; за заг. ред. В. М. Олуйка. – Хмельницький, 2007. – 150 с.»** тощо.

Розділ **«Держава і право зарубіжних країн»** складається з двох підрозділів (**«Російська Федерація»** та **«Інші країни»**). У підрозділі **«Російська Федерація»** відображено джерела з російського права після 1991 р.

Найбільш повну дореволюційну, радянську та сучасну бібліографію з авторського права російською мовою з 1826 по 2004 рр. зібрано в покажчику **«Авторское право: библиогр. указ. за 1826–2004 годы / сост.: С. В. Петровский, Е. В. Смыслина ; авт. вступ. ст. Э. П. Гаврилов. – М. : Статут, 2005. – 220 с. – Указ.: с. 191–219»**. Включено понад 2000 записів: книги та статті з журналів, газет, збірників. Матеріал подано за хронологією з додаванням іменного покажчика. Окремими розділами відображено бібліографічні покажчики з авторського права та посилання на інтернет-ресурси.

Першим досвідом новітнього бібліографічного посібника з конституційного та муніципального права Росії є **«Библиография по конституционному и муниципальному праву России / Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова, Юрид. фак. ; сост. С. А. Авакьян. – М. : Зерцало-М, 2002. – 446 с. – Указ.: с. 413–446»** і відображає літературу більш ніж за 100 років (охоплює період Російської імперії, СРСР, сучасної Російської Федерації).

У підрозділі **«Інші країни»** зібрано бібліографію з права зарубіжних країн за всі історичні періоди. Винятки становлять лише ті промі-

жки часу, коли певна країна входила до складу Російської імперії, СРСР. (Наприклад: літературу з права Фінляндії початку ХХ ст. включено до розділу «**Держава і право в Україні і Росії до 1917 р.**», тому що Фінляндія в цей час входила до складу Російської імперії). Наприкінці розділу подано посилання до інших бібліографічних джерел, які також торкаються питань зарубіжного законодавства й розміщені в інших розділах покажчика.

У розділі «**Міжнародне право**» зібрано всі бібліографічні посібники зміжнародного права, незалежно від того, де коли вони видані. ґрунтовною джерельною базою для істориків права є хронологічний анований покажчик договорів Росії з іншими державами «**Указатель трактатов и сношений России с 1462 по 1826 г. / сост. С. Доброклонский. – М. : Тип. С. Селивановского, 1838. – 118 с.**», у якому зазначено російські та іноземні джерела публікації правових документів.

Важливим джерелом інформації залишається перший досвід систематизації юридичної літератури з питань міжнародного права, виданої в СРСР російською мовою за 40 років «**Советская литература по международному праву : библиография, 1917–1957 / Сов. ассоц. междунар. права; сост.: К. Я. Драгомирецкая [и др.] ; под ред. В. Н. Дурденевского. – М. : Госюриздат, 1959. – 303 с. – Указ.: с. 285–297**». У ньому відображено наукові монографії, навчальну літературу, статті з журналів, газет та збірників, матеріали конференцій, рецензії, довідкова література, бібліографічні покажчики, огляди. Обсяги анотацій зведено до необхідного мінімуму.

Його доповненням і продовженням є видання «**Международное право: библиография, 1917–1972 / сост.: Г. И. Курдюков, В. А. Альтшуллер, А. А. Львова; отв. ред. Д. И. Фельдман. – М. : Юрид. лит., 1976. – 598 с. – Указ.: с. 550–598**», у якому відображено праці радянських правознавців, опубліковані в Росії та інших країнах світу російською та іноземними мовами, зокрема монографії, статті з журналів та збірників.

До розділу «Порівняльне правознавство» включено перший і поки єдиний бібліографічний покажчик літератури з цієї галузі права, підготовлений в Україні, – «**Порівняльне правознавство. Порівняльна політологія: сист. бібліогр. покажч. / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького; уклад.: О. В. Кресін (кер. авт. кол.), І. О. Кресіна, О. В. Батанов [та ін.] ; за ред. О. В. Кресіна, І. О. Кресіної. – К., 2002. – 311 с.**». Його востребуваність і актуальність пов'язана з посиленням процесів інтеграції та інтеракції національних правових систем, збільшенням впливу міжнародного та наддержавного права

на розвиток національного права. Більшу частину матеріалу становить література з порівняльного правознавства, зібрана у двох розділах: Загальна частина та Особлива частина. У Загальній частині висвітлено теорію, методологію, історію становлення порівняльного правознавства як сфери наукових досліджень та навчальної дисципліни; теорію правових систем, форми, інструментарій та результати їх взаємодії; класифікацію правових систем, теорію правової сім'ї, основні світські та релігійні правові сім'ї. В Особливій частині – правову етнологію, культурологію права, порівняльну історію права, правову антропологію та правову психологію, соціологію права; галузеві порівняльно-правові дисципліни, зокрема порівняльні: конституційне, адміністративне, цивільне, трудове, кримінальне право тощо. Вміщено дані про книги та статті, опубліковані як в Україні, так і за кордоном різними мовами. Недоліком є відсутність допоміжних покажчиків.

У розділі «Покажчики змісту періодичних видань» відображені джерела зібрано у двох підрозділах («Україна» та «Росія, СРСР»), відповідно до місця видання. Включено не лише покажчики змісту юридичних чи переважно юридичних видань («Указатель статей, помещенных в «Земском сборнике Черниговской губернии» с 1869 по 1903 год / сост. И. Е. Коновал. – Чернигов: Тип. Губерн. Земства, 1904. – 362 с.», «Журнал «Життя і право» (1928–1939) : сист. покажч. змісту / Наук. т-во ім. Шевченка, Ком. бібліогр. і книгозн. ; уклад. М. Й. Петрів. – Л., 1995. – 38 с. – (Науково-довідкове видання. Сер. 1. Бібліографія; Т. 5). – Бібліогр.: с. 30–32», «Систематизований покажчик матеріалів з кримінального права, опублікованих у «Віснику Верховного Суду України» за 1996–2004 роки / МВС України, Львів. юрид. ін-т. ; уклад.: В. К. Гришук, Б. О. Кириць. – Л., 2005. – 54 с.»), але й таких, які вміщують відділи з права («Палієнко М. Г. «Киевская старина» (1882–1906) : сист. покажч. змісту журн. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Темпора, 2005. – 607 с. Покажч.: с. 445–606.», «Зоря» 1880–1897 : сист. покажч. змісту журн. / АН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника; уклад. О. Д. Кізлик. – Л., 1988. – 440 с. – Покажч.: с. 321–436.», «Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства: бібліогр. покажч. Т. I–X / НДІ українознав. ; уклад. Б. О. Ярошинський. – К., 2006. – 61 с. – Покажч.: с. 58–60.»). Усі документи, представлені в анотованому каталозі «Держава і право. Бібліографічні посібники», відображені в карткових та електронному каталогах ВДБО НБУВ і зберігаються в читальному залі відділу.